

ประเพณีลอยกระทงกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและการอนุรักษ์วัฒนธรรม (Loy Krathong Tradition with Inheriting the Local Wisdom and Culture Conservation)

ดร.สุตถนอม ตันเจริญ*
Dr.Sudthanom Tancharoen

มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ 19/1 ถนนเพชรเกษม แขวงหนองค้างพลู เขตหนองแขม กรุงเทพฯ
Email: dr.sudthanom@gmail.com โทร.0982899495 โทรสาร 028074528

บทคัดย่อ

ด้วยวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาถึงการตระหนักถึงความสำคัญของการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและการส่งเสริมส่งเสริมให้นักศึกษา คณาจารย์ และชุมชนบางชั้นแตกอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีลอยกระทงแบบดั้งเดิมไว้ให้ยั่งยืน โดยสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมในกิจกรรมทำกระทงด้วยวัสดุธรรมชาติ ซึ่งจะนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้และดำเนินโครงการบริการวิชาการแก่ชุมชนบางชั้นแตกต่อไป ผลการวิจัย พบว่า อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพที่แตกต่างกันของกลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นแตกต่างกันออกไป ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการเข้าร่วมกิจกรรมทางด้าน การสืบสานภูมิปัญญา ท้องถิ่นและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอีกด้วย นักศึกษาและชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมการทำกระทงด้วยวัสดุธรรมชาติครั้งนี้เนื่องจากเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมด้าน การทำนุบำรุงศิลปปะการ จัดทำกระทงด้วยวัสดุธรรมชาติและ ความเชื่อดั้งเดิมในการขอขมาพระแม่คงคาไว้ให้ยั่งยืนต่อไป กลุ่มตัวอย่างที่เป็นอาจารย์ส่วนใหญ่เห็นความสำคัญในเรื่องของการอนุรักษ์วัฒนธรรมด้าน การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยเฉพาะเรื่องการลดภาวะโลกร้อนและปริมาณขยะที่ย่อยสลายยาก ซึ่งให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความสำคัญของการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและตระหนักถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมของประเพณีลอยกระทงแบบดั้งเดิม ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการดำเนินโครงการครั้งนี้

คำสำคัญ: ประเพณีลอยกระทง ภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์วัฒนธรรม

Abstract

The objectives of this research was to study the thoughts of inheriting local wisdom and promoting the relationship of students, lecturers, and local people of Bangkoktaek on activity of natural krathong making for traditional Loy Krathong culture conservation. The results of this activity will be support the continued project of academic service to Bangkoktaek community. The findings were found that the different age, education level, and career provided the different views of local wisdom. For the different of education level showed the different views of local wisdom and also environmental perspective. Most samples of the students and people joined this activity of krathong making from natural resources because they realized the importance of arts and culture conservation with the natural material utilization and the belief of asking for forgiveness from the water goddess. Whereas most of lecturers focused on the importance of arts and culture conservation and environment as reduction of global warming and decrease amount of nonbiodegradable waste. The findings showed the most

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์

samples compromised in this activity for inheriting local wisdom and traditional Loy Krathong culture conservation consistent with the aim of this project.

Keywords: Loy Krathong Tradition, Local Wisdom, Culture Conservation

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมของชาติเพราะเป็นสิ่งที่แสดงถึงวิถีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีต ประเพณี และภูมิปัญญาของคนในชุมชน อันบ่งบอกถึงความเป็นอัตลักษณ์อันสะท้อนถึงวิถีชีวิตอันเรียบง่ายเป็นสังคมที่พัฒนาชุมชนให้ก้าวไปสู่สังคมที่มีคุณภาพ โดยสร้างคุณธรรม และจริยธรรม อีกทั้งยังดำรงความเป็นชาติพันธุ์ แต่ปัจจุบันวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ถูกกลืนหายลบเลือนเพราะไม่ได้รับการเอาใจใส่สืบสานทำนุบำรุงให้เจริญงอกงามจากผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งสาเหตุดังกล่าวอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมตามยุคสมัย การเผยแพร่วัฒนธรรมข้ามชาติและการก้าวล้ำของเทคโนโลยีที่สามารถรับรู้ข่าวสารกันได้ทุกมุมโลกผ่านทางสังคมออนไลน์ รวมทั้งโทรทัศน์ นิตยสารบุคคลและสื่อบันเทิงอื่นๆ การนำเสนอข้อมูลข่าวสารโดยขาดการเลือกสรรกลั่นกรอง ถึงแม้ว่าหลายองค์กรหลายหน่วยงานต่างก็พยายามเผยแพร่ รมรงค์ ส่งเสริมให้คนไทยเห็นคุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมชาติแต่ก็ยังไม่สามารถทำให้คนไทยโดยเฉพาะวัยรุ่นหันมาให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของตนได้เท่าที่ควร

ความเป็นมาของประเพณีลอยกระทง มีร่องรอยหลักฐานในปุณณสูตร ได้กล่าวถึงแม่น้ำสำคัญสายหนึ่งในครั้งพุทธกาล ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนพระยานาค จนมีเลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระองค์ แล้วทูลขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการบูชา โดยมีพระเจดีย์หรือรอยพระพุทธรูปที่พุทธบริษัทได้เคารพบูชาคุณของพระพุทธเจ้า จึงเป็นที่มาของประเพณีลอยกระทง คุณค่าของประเพณีลอยกระทง นอกจากจะสร้างความสามัคคีในระดับท้องถิ่นหรือชุมชนแล้ว ยังเป็นแบบอย่างที่ดีให้สังคมจะได้น้อมนำไปปฏิบัติตามเพื่อสร้างสันติสุข และเสรีภาพของชาติให้เจริญงอกงาม โดยมีเบญจศีลเป็นกฎหมายที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือเป็นวินัยของชาวพุทธที่ควรยึดถือปฏิบัติตาม โดยเว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทั้งในส่วนของเกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกันเอง สภาพแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่ ต้องให้เกิดความสมดุลระหว่างกัน นอกเหนือจากสิ่งอื่นใด มนุษย์ทุกคนต้องรู้สำนึกรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อปกป้องอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ไม่เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเพณีลอยกระทงเท่านั้น แม้การจัดกิจกรรมอื่นๆ ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของประชาชนหลักและนำไปสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน (พระครูพิสดารกิจจาทร, 2554)

"ประเพณีลอยกระทง" นั้นไม่มีหลักฐานระบุแน่ชัดว่าเริ่มเมื่อใดแต่เชื่อว่ามี การสืบต่อกันมาช้านานตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยในรัชสมัย พ่อขุนรามคำแหง เรียกประเพณีลอยกระทงนี้ว่า "พิธีจองเปรียญ" หรือ "การลอยพระประทีป" ซึ่งมีหลักฐานจากศิลาจารึกหลักที่ 1 กล่าวถึงงานเผาเทียนเล่นไฟว่า เป็นงานรื่นเริงที่ใหญ่ที่สุดของกรุงสุโขทัย ทำให้เชื่อกันว่างานดังกล่าวน่าจะเป็นงานลอยกระทงอย่างแน่นอน ในสมัยก่อนนั้นพิธีลอยกระทงจะเป็นการลอยโคม โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงสันนิษฐานว่าพิธีลอยกระทงเป็นพิธีของพราหมณ์ จัดขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้า 3 องค์ คือ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม ต่อมาพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง มีการชกโคมเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ และลอยโคมเพื่อบูชารอยพระบาทของพระพุทธเจ้า ก่อนที่นางนพมาศ หรือ ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ สนมเอกของพระร่วงจะคิดค้นประดิษฐ์กระทงดอกบัวขึ้นเป็นคนแรกแทนการลอยโคม ดังปรากฏในหนังสือนางนพมาศที่ว่า"ครั้นวันเพ็ญเดือน 12 ข้าน้อยได้กระทำโคมลอย คิดตกแต่งให้งามประหลาดกว่าโคมสนมกำนัลทั้งปวง จึงเลือกผกา เกษร สีต่างๆ มาประดับเป็นรูปกระมุทกลีบบาน รับแสงจันทร์ใหญ่ประมาณเท่ากกระแตะ ล้วนแต่พรรณดอกไม้ซ้อนสีสลับให้เป็นลวดลาย..."เมื่อสมเด็จพระร่วงเจ้าได้เสด็จฯ ทางชลมารค ทอดพระเนตรกระทงของนางนพมาศ ก็ทรงพอพระราชหฤทัยจึงโปรดให้ถือเป็นเยี่ยงอย่าง และให้จัดประเพณีลอยกระทงขึ้นเป็นประจำทุกปี (แผ่นดินทอง, 2557)

คุณค่าของประเพณีลอยกระทง ที่ประชาชนได้สืบทอดปฏิบัติกันมาตั้งแต่ครั้งอดีต จนถึงปัจจุบันล้วนมีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา จิตสำนึกของความกตัญญูกตเวทิต่อพระแม่คงคา มีความหวงแหนขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เป็นสิ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมในระดับโลกด้วย คุณค่าของประเพณีลอยกระทงที่มีต่อสังคมไทย มีจุดหมายสำคัญอยู่ที่การบูชาพระคุณของ

พระพุทธเจ้าที่เกิดจากมโนสำนึกของผู้คนในสังคมไทยในฐานะที่เป็นชาวพุทธต้องกตัญญูต่อบุคคล และกตัญญูต่อสิ่งของ ได้แก่ สิ่งของทุกอย่างที่มีคุณต่อเรา สร้างสามัคคี สัมครสมาน และรักใคร่ ประองดองกันของคนในชาติ (พระครูพิสนทกิจจาทร, 2554)

การทำนุบำรุงวัฒนธรรมประเพณีรวมถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีอยู่ในอดีตและกำลังจะเลือนหายไป ด้วยวัสดุทันสมัยที่ผลิตง่ายเร็วด้วยเครื่องจักร ด้วยความสะดวกสบายที่เกิดจากความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี แต่กลับส่งผลทำร้ายธรรมชาติแวดล้อมมนุษย์อย่างมหาศาลเป็นระยะเวลายาวนาน จากอดีตจวบจนปัจจุบัน การถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ นำไปสู่การส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา วัด หน่วยงานราชการและ/หรือเอกชน

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินโครงการ “การทำกระถางด้วยวัสดุธรรมชาติตามภูมิปัญญาท้องถิ่น” ด้วยวัตถุประสงค์ในการสืบสานภูมิปัญญาไทยและการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งมีผลต่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคณาจารย์และนักศึกษาในกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม รวมไปถึงการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมในรูปแบบของการช่วยรณรงค์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงการตระหนักถึงความสำคัญของการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทำกระถางจากวัสดุธรรมชาติระหว่างนักศึกษาคณาจารย์ และชุมชนบางชั้นแตก
2. เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษา คณาจารย์ และชุมชนสืบสานวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมไว้ให้ยั่งยืน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นจากการร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมระหว่างสถาบันการศึกษาและชุมชนยิ่งขึ้น
2. การสืบทอดการทำกระถางตามภูมิปัญญาดั้งเดิมและถือปฏิบัติในประเพณีการลอยกระทงตามวัฒนธรรมไทยให้ยั่งยืนต่อไป

ขอบเขตของงานวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของประเพณีลอยกระทง ตำบล/ชุมชนและวัดบางชั้นแตก แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีและวัฒนธรรมไทย
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ ชุมชนบางชั้นแตก ตำบลบางชั้นแตก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
3. ขอบเขตด้านเวลา สืบค้นและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ.2557 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2558

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นพื้นความรู้ของประชาชนในสังคมที่รับรู้และเข้าใจร่วมกันว่าภูมิปัญญานั้นอาจจะถูกเรียกว่า “ภูมิปัญญาไทย” “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Folk Wisdom ซึ่งจัดว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญยิ่งของมนุษย์ สิ่งดังกล่าวสั่งสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ประสบการณ์ ผนวกด้วยความเฉลียวคมในการหยั่งรู้อย่างลุ่มลึก เพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่น และสังคมของตน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ ความคิด ความสามารถ ความเจตจำนงของกลุ่มชน ได้จากประสบการณ์ในสังคมด้วยการปรับตัวและการดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมกับกลุ่มอื่น จากพื้นที่และสิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันและรับเอาหรือปรับเปลี่ยนมาใช้ประโยชน์ หรือแก้ปัญหาในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ มีผู้กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิต ถ่ายทอดสืบทอดกันมาช้านานจนกระทั่งปัจจุบัน (ชวน เพชรแก้ว, 2547)

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่า แสดงถึงความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดกันมาอย่างเป็นระบบที่ปรับตัวและดำรงชีวิตในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิตในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม อาศัยการปฏิสัมพันธ์ของคนในกลุ่มชนเดียวกันและระหว่างกลุ่มชน

หากภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสามารถดำรงอยู่ได้ยาวนาน จำเป็นต้องมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จะต้องมีภูมิคุ้มกันทางปัญญาของตนเอง คือ การพัฒนาคนในชุมชนท้องถิ่นให้มีอิสรภาพทางการคิด มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถวิเคราะห์ พัฒนาแบบใหม่ วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งของภูมิปัญญาของตนเองและสิ่งที่นำเข้ามาจากภายนอกเพื่อเลือกประยุกต์ใช้อย่างชาญฉลาดและมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีแห่งการดำรงชีวิตของคนในสังคมนั้นๆในแต่ละวัน เช่น การกิน การอยู่ การแต่งกาย การพักผ่อน การทำงาน และการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ซึ่งวิถีชีวิตนั้น เริ่มมาจากการที่มีต้นแบบ อาจจะเป็นตัวบุคคลแล้วมีคนส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยและปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยสิ่งๆนั้นต้องเป็นสิ่งที่ดีงามเพื่อดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมไทยตราบชั่วลูกชั่วหลาน

วัฒนธรรมทำให้คนในสังคมสามารถบ่งชี้สภาพแบบแผนการดำเนินชีวิต และยังทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มนุษย์ใช้วัฒนธรรมในการตอบสนองความต้องการของชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับสังคมแต่ละแห่ง วัฒนธรรมจึงสามารถเป็นตัวก่อให้เกิดความสมานฉันท์ ที่เกิดจากความภาคภูมิใจและการสะท้อนความเป็นตัวตนของความเป็นสมาชิกในสังคมได้

ประเภทของวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมทางภาษา ซึ่งหมายถึงสำเนียงการพูด ภาษาพูดรวมถึงการ เขียนด้วย
2. วัฒนธรรมทางวัตถุ ซึ่งก็คือยานพาหนะ ที่อยู่อาศัย ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายให้กับชีวิตประจำวันนั่นเอง

3. วัฒนธรรมทางจิตใจ เช่น ศาสนา ความเชื่อ ศีลธรรม จริยธรรม ที่มนุษย์ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจ

4. วัฒนธรรมทางจารีตและขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น การทักทายด้วยการไหว้ มารยาทการกิน การเดิน การแต่งกาย ประเพณีแต่งงาน เป็นต้น

5. วัฒนธรรมทางสุนทรีย์ ซึ่งก็ได้แก่ศิลปะสาขาต่าง ๆ ที่มีความไพเราะ ความสวยงาม เช่น นาฏศิลป์ จิตรกรรม ดนตรี การแสดงต่างๆ เป็นต้น

คุณค่าของวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทยเป็นความเชื่อและคุณงามความดี ซึ่งส่งผ่านประเพณีและปฏิบัติสืบทอดมาเป็นเวลายาวนาน ล้วนแสดงออกมาในลักษณะของความรักความผูกพันในครอบครัว ความเคารพตักทัญต่อผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณ ความศรัทธาในการทำบุญให้ทาน เอกลักษณ์ทางศิลปกรรม พิธีกรรมที่ส่งงามสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคีคือพลังของชุมชน เอกลักษณ์ทางภาษา และการละเล่นและดนตรีพื้นบ้าน ความสุข และสุนทรีย์ภาพ

วัฒนธรรม มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ วิธีในการปฏิบัติ รวมทั้งการจัดระเบียบตลอดจนระบบความคิดความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ โดยได้ วิวัฒนาการสืบทอดกันมาอย่างมีแบบแผน (ฉวีวรรณ สุวรรณภา, 2553)

อย่างไรก็ตาม คุณค่าทางวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้นกำลังจะสูญหายไปเป็นสภาพปัจจุบัน สุนทรีย์ภาพอันเกิดจากภาษาและดนตรีอันไพเราะด้วยท่วงทำนองได้ถูกแทนที่ด้วยบท เพลงสมัยใหม่จากตะวันตก ในวันลอยกระทง พฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นถึงความเอื้ออาทร ความห่วงใย และความปรารถนาดีที่จะมีให้แก่ผู้อื่น ความสุขจากการทำกระทงในครอบครัวหรือการไปลอยกระทงด้วยกันของตนในครอบครัว ก็ถูกแทนที่ด้วยการต่างคนต่างก็หาซื้อกระทงที่ทำจากโฟมหรือขนมปังไปลอยกับเพื่อหรือคู่รัก โดยให้ความสำคัญกับพ่อแม่พี่น้องน้อยลงในสังคมเมืองหรือบางพื้นที่ในต่างจังหวัดยังใช้กระทงที่ทำจากโฟมหรือ พลาสติกกันอยู่ไม่น้อย ย่อมเป็นการยากในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่น่าชื่นชมและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม หากคนไทยมุ่งเน้นแต่ความสะดวกสบาย

โครงการวิจัยนี้ดำเนินกิจกรรมในวัดบางชั้นแตก ซึ่งจัดว่าเป็นสถาบันทางศาสนา ซึ่งเป็นเครื่องมือเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

ตอบสนองต่อความต้องการทางจิตใจของบุคคล สถาบันทางศาสนา สร้างความสมดุลทางใจแก่บุคคลและสังคม สถาบันทางศาสนา กำหนดแบบแผนพฤติกรรมของชุมชน โดยทางพิธีกรรมต่าง ๆ อีกทั้งเป็นแหล่งให้การศึกษาตลอดชีพแก่ชุมชน ดังนั้นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการร่วมมือกันและการสืบทอดจิตสำนึกด้วยการเรียนรู้ในสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ จึงส่งผลสัมฤทธิ์ต่อโครงการวิจัยดีเกินความคาดหมาย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือคณาจารย์ นักศึกษา และคนในชุมชน ผู้วิจัยใช้วิธีคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ ได้แก่ คณาจารย์และนักศึกษาคณะบริหารธุรกิจ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ และประชาชนในชุมชนบางชั้นตึกที่รับรู้การเชิญชวนเข้าร่วมกิจกรรมทำกระทงด้วยวัสดุธรรมชาติที่ทางมหาวิทยาลัย เอเชียอาคเนย์ประชาสัมพันธ์ด้วยแผ่นพับและป้ายประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการ ประกอบด้วย คณาจารย์ นักศึกษา และชาวบ้านในชุมชนรวม 113 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คือแบบสอบถาม ประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับการตระหนักถึงความสำคัญในการทำกระทงด้วยวัสดุธรรมชาติ และความคิดเห็นที่เป็นคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับเหตุผลในการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ หากปีหน้ามีการจัดกิจกรรมเช่นนี้อีก ท่านจะเข้าร่วมหรือไม่ เพราะเหตุใด และข้อเสนอแนะใดบ้างสำหรับการจัดกิจกรรม เช่นนี้ครั้งต่อไป ส่วนสุดท้ายคือความคิดเห็นที่สอดคล้องกับสาขาวิชาของคณะฯ ต่าง ๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมทำกระทงเพื่อร่วมกันลอยกระทงในวันลอยกระทง คือวันที่ 6 พฤศจิกายน 2557 ณ วัดบางชั้นตึก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม ซึ่งประกอบด้วย คณาจารย์และนักศึกษา ของคณะบริหารธุรกิจ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ และประชาชนในชุมชนบางชั้นตึกที่รับรู้การเชิญชวนเข้าร่วมกิจกรรม

ทำกระทงด้วยวัสดุธรรมชาติที่ทางมหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ ประชาสัมพันธ์ด้วยแผ่นพับและป้ายประชาสัมพันธ์ โดยตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของคำตอบทุกข้อที่สามารถนำมาวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยที่สมบูรณ์ได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยใช้ค่าร้อยละ (Percentage) อธิบายข้อมูล ส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation; S.D.) และระดับการให้ความสำคัญกับการทำกระทงจากวัสดุธรรมชาติ รวมถึงการวิเคราะห์ข้อมูลตามสาระสำคัญ สรุปความเห็นในภาพรวมและประมวลข้อเสนอแนะจากข้อมูลที่ได้จากการคำถามปลายเปิด

ผลการวิจัย

จากผลการวิจัย พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการที่เป็นนักศึกษา 39 คน อาจารย์ 23 คน และชาวบ้าน (รับจ้าง-พ่อบ้าน/แม่บ้าน-อื่นๆ) 51 คน รวม 113 คน (คณะผู้วิจัย คาดการณ์ว่าผู้เข้าร่วมโดยรวมแล้ว ไม่เกิน 100 คน) แสดงให้เห็นว่า การวางแผนและการเตรียมความพร้อมของคณะผู้วิจัย คณาจารย์คณะต่าง ๆ และนักศึกษารวมถึงผู้นำชุมชน ล้วนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนความร่วมมือในทุกกิจกรรม ประกอบกับการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และป้ายไว้นิลประชาสัมพันธ์ นอกจากนั้นยังสังเกตเห็นได้ว่าชุมชน (โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ) มีความเข้มแข็ง อีกเหตุผลหนึ่งคือความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชน มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ และผู้นำชุมชน (นายก อบต. ปลัด อบต. คุณหมอและพยาบาลของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางชั้นตึก) กลุ่มชาวบ้าน คณาจารย์และนักศึกษาต่างก็เห็นความสำคัญและมีความประสงค์เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการธำรงรักษาการทำกระทงจากวัสดุธรรมชาติด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน และด้วยการประชุมหารือกันระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชน คณาจารย์และนักศึกษา ส่งผลให้ชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้นำชุมชนและมีความประสงค์เข้าร่วมงานอย่างคึกคัก สรุปได้ว่า ระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา คณาจารย์และนักศึกษาได้ร่วมพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและผู้นำชุมชน ซึ่งมีผลต่อภาพลักษณ์และความรู้สึกที่ดีของชุมชนบางชั้นตึกต่อมหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์

ส่วนเหตุผลในการเข้าร่วม **นักศึกษา**ส่วนใหญ่เห็นว่า การเข้าร่วมกิจกรรมการทำกระทงด้วยวัสดุธรรมชาติครั้งนี้ให้ความสำคัญกับเรื่องของศิลปวัฒนธรรมด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อในการขอขมาพระแม่คงคา มากที่สุด รองลงมาคือช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน **อาจารย์**ส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมกิจกรรมการทำกระทงจากวัสดุธรรมชาติครั้งนี้มีความเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้เห็นความสำคัญมากที่สุดในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม รองลงมาคือการอนุรักษ์ธรรมชาติ ทำให้แม่น้ำลำคลองใสสะอาด ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เป็น **ชาวบ้าน**ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมการทำกระทงจากวัสดุธรรมชาติในเทศกาลลอยกระทงครั้งนี้เห็นความสำคัญในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมากที่สุด รองลงมาคือช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาและชาวบ้านส่วนใหญ่ เข้าร่วมกิจกรรมการทำกระทงด้วยวัสดุธรรมชาติครั้งนี้ เนื่องจากเห็นความสำคัญด้านการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมมากที่สุด นอกจากนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านที่ช่วยประหยัดต้นทุนในการทำกระทง อีกทั้งสนใจเกี่ยวกับความรู้ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการลอยกระทง ส่วนกลุ่มคณาจารย์ให้ความสำคัญกับเรื่องของการทำงานนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและการช่วยลดภาวะโลกร้อนมากที่สุด

กลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ในการจัดงาน ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม และกิจกรรมการทำกระทงและการลอยกระทงตามความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นประโยชน์ในด้านสังคมคือเป็นกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัวและช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนเป็นสำคัญ รวมถึงประโยชน์ต่อชุมชน โดยเฉพาะในเรื่องของการอนุรักษ์วัฒนธรรม/ประเพณีดั้งเดิม การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้วัสดุธรรมชาติทำกระทงซึ่งช่วยปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ยั่งยืนตราบนานเท่านาน

ข้อเสนอแนะ

การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยมทางวัฒนธรรม และการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของบุคคล กลุ่มคนในหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

และภาคประชาชน โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่หรือชุมชนนั้น ๆ ด้วยจิตสำนึกของความรักบ้านเกิด ความหวงแหนในมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกระตุ้นเตือน และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทรัพยากรที่มีคุณค่าในท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทำกระทงด้วยวัสดุธรรมชาติที่ทำได้ในชุมชน เพื่อนำมาดำเนินไปไม่มาแบ่งปันกัน

สิ่งสำคัญคือการปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้มีความรักและหวงแหนวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้มีไว้ให้เป็นมรดกตกทอดต่อไปยังคนรุ่นต่อ ๆ ไป มิให้สูญหายไป เด็กและเยาวชนควรรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง และการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข มีความรู้สึกรักและภาคภูมิใจในชุมชนบ้านเกิดของบรรพบุรุษของตน ตลอดจนพยายามเผยแพร่วัฒนธรรมที่ดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์ของตนเองให้สาธารณชนได้รับรู้และชื่นชม

ผู้นำชุมชนริเริ่มกิจกรรมและโครงการการอนุรักษ์วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ตัวแทนชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุ ควรมีการรณรงค์การอนุรักษ์วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่คนรุ่นใหม่ โดยเน้นกลุ่มเด็ก และเยาวชน เจ้าหน้าที่ของรัฐและท้องถิ่นที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ด้านการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อภายในพื้นที่ (สิ่งพิมพ์ ป้ายริมทาง) และทางอินเทอร์เน็ตแล้ว ควรร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีศักยภาพ เพื่อเพิ่มช่องทางการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นให้เกิดขึ้น

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้นำทางศาสนาหรือพระนักพัฒนา ปราชญ์ชาวบ้าน คือผู้นำ ผู้รู้ชาวบ้าน ผู้มีสติปัญญา มีความสามารถ มีประสบการณ์ หรือมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิตควรร่วมมือกันหรือให้การส่งเสริมสนับสนุนการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนอย่างจริงจังและจริงใจ

นอกจากนั้นหน่วยงานของรัฐ ท้องถิ่น (อบต.) รวมทั้งนักวิชาการในพื้นที่ ควรสนับสนุนการเผยแพร่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับประเพณีลอยกระทงในลักษณะของคู่มือประชาชน โดยเฉพาะการเผยแพร่องค์ความรู้จากผลงานวิจัยฉบับนี้ประกอบการจัดการบรรยายหรืออบรมแก่ชุมชนได้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. นักวิจัยควรต่อยอดการวิจัยเกี่ยวกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและอนุรักษ์วัฒนธรรมการลอยกระทง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ
2. การวิจัยเกี่ยวกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอื่น ๆ เช่น อาหาร ขนมไทย การทำกระดาษสา เป็นต้น
3. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนบางชั้นแตกหรือชุมชนอื่น

เอกสารอ้างอิง

รายงาน

ชวน เพชรแก้ว. (2547). การยกระดับและการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานการณ์ปัจจุบัน. *สารภาษาไทย*. 2, 3 (มกราคม-มีนาคม): 14-23.

พระครูพิสนท์กิจจาทร (เทิดทูน เชื่อเงินเดือน). (2554). *การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของประเพณีลอยกระทง*. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธ ศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

หนังสือ

ฉวีวรรณ สุวรรณภา. (2553). *การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : มิติทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เว็บไซต์

แผ่นดินทอง ศูนย์วิจัยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. จาก <http://www.pandinthong.com/tourism/570300000030> เข้าดูเมื่อ 22 กันยายน 2557.

ประวัติผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุถนอม ตันเจริญ
คุณวุฒิปริญญาเอก รัฐศาสตรปรัชญา
ดุซงึ่บัณฑิตด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ การตลาด การท่องเที่ยว การบริหาร
ทรัพยากรมนุษย์ รัฐประศาสนศาสตร์

ตำแหน่งปัจจุบัน รองคณบดีฝ่ายวิจัย คณะบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์

งานวิจัยที่สนใจ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทย การท่องเที่ยว การสื่อสารการตลาด พฤติกรรมผู้บริโภค และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์